

сті або необачності. При самовпевненості порушник передбачає можливі шкідливі наслідки своєї протиправної поведінки, але легковажно розраховує їх відвернути. У разі необачності він цих наслідків не передбачає, хоча може та повинен передбачити. За загальним правилом відповідальність настає тільки за винне заподіяння моральної шкоди.

Сукупність названих вище умов складає підставу для покладення відповідальності за заподіяння моральної шкоди. Ці умови є загальними, бо для виникнення зобов'язань із заподіяної шкоди необхідна їх наявність у всіх випадках, якщо інше не встановлено спеціальним законом.

Отже, ми можемо зробити висновок, що введення до трудового права інституту відшкодування нанесеної працівникові моральної шкоди породило цілий ряд питань по виробленню критеріїв оцінювання моральної шкоди, нанесеної працівникові; про доказування факту наявності моральної шкоди; про більш ширше тлумачення поняття суб'єкту відшкодування моральної шкоди; про зможу розповсюдження практики відшкодування моральної шкоди на інші випадки порушення прав працівника, крім зазначених діючим законодавством про працю; про визначення співвідношення розміру відшкодування моральної шкоди з важкістю нанесеної працівникові моральної шкоди та інші. Вирішення цих питань дуже актуальне та важливе

для науки трудового права та судової практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю. – К.: Атіка, 2001. – 96 с.
2. Закон України "Про охорону праці" від 14.10.1992 р., № 2694-ХІІ // ВВР України. – 1992. – № 49. – Ст.688.
3. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995-1998) // Правовий вісник: Додаток до журналу "Право України". – 1996. – № 1. – 382 с.
4. Андрійчук В.В., Васильєв З.Н. Науково-практичний коментар до Закону України "Про охорону праці". – К., 1997. – 348 с.
5. Відшкодування матеріальної і моральної шкоди та компенсаційні виплати: нормативні акти, роз'яснення, коментарі /Відп. ред. П.І. Шевчук. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 853 с.
6. Ерделевский А.М. Компенсация морального ущерба в России и за границей // Законность. – 1998. – № 6.
7. Ерделевский А.М. Моральный ущерб и возмещение за страдание // Российская юстиция. – 1998. – № 6. – С.17-27.
8. Чернадчук В. Право на відшкодування моральної шкоди: деякі аспекти // Право України. – 2000. – № 3. – С.106-109.

Надійшла до редколегії 08.12.2005

ПРОТОПОПОВА Я.С. ПРИЗНАНИЕ ЗА РАБОТНИКОМ ПРАВА НА ВОЗМЕЩЕНИЕ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА В ТРУДОВОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

Рассмотрена целесообразность введения в трудовое право института возмещения нанесенного работнику морального вреда.

PROTOPOVA Y.S. REPAYMENT OF MORAL HARM IN LABOR LAW FOR WORKERS

The expediency of introduction in the labor law of institute of compensation of the moral harm put to the worker is considered.

І.М. ШОПІНА

канд. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК 304.5:342.1(477)

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК УМОВА ПОБУДОВИ В УКРАЇНІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Розглянуто поняття й ознаки соціальної держави та їх вплив на формування механізму соціального партнерства в Україні.

Криза влади в Україні наприкінці 2004 року переконливо довела необхідність кардинальних змін цілей, завдань і методів державного управління. Найбільш гостро суперечності, які накопичувалися протягом всього існування України як незалежної держави, проявилися у соці-

альній сфері – рівень зарплат і пенсій, справедливості та економічна обґрунтованість їх підвищення, питання соціального захисту певних верств населення викликали напруження у суспільстві, подолання якого відбулося хоч і безкровним, але надзвичайно складним для усієї держави

шляхом. Проте, саме під час розв'язання вказаної кризи Україна здобула досвід подолання труднощів, що виникають, шляхом консолідації всіх учасників суспільних відносин, і найціннішим у цьому процесі було прийняття значущих державних рішень із врахуванням позицій пересічних громадян.

Але, не зважаючи на певні досягнення на шляху побудови демократії, сьогодні перед українською державою стоїть коло дуже важливих та потребуючих свого негайного вирішення питань, пов'язаних, в першу чергу, із створенням необхідних умов для розвитку в Україні громадянського суспільства. Означене вимагає вироблення та здійснення збалансованої соціальної політики держави, однією з умов ефективності якої є врахування під час вибору певних методів та засобів державного впливу на суспільні процеси думки тих громадян, інтереси яких застосування вказаних методів та засобів зачіпає у першу чергу. Здійснення непередуманих кроків у соціальній сфері, як це відбулося, наприклад, в Росії під час заміни пільг грошовими компенсаціями, не лише призводить до соціального напруження, але й, за умови недостатньо міцної демократії, створює загрозу використання сили проти учасників народного опору, що зводить нанівець всі демократичні надбання.

Ст.1 Конституції визначила, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. На нашу думку, законодавець не випадково поставив ознаку "соціальна" перед ознакою "правова" – це свідчить про пріоритетність забезпечення реальних гарантій для використання людиною її економічних, соціальних і культурних прав. Без виконання цього завдання неможливі ані зміцнення соціального миру в суспільстві, ані сприяння особі у самостійному досягненні нею власного матеріального добробуту. Вказане підтверджує і Б.П. Ганьба, який зазначає, що "між категоріями "соціальна держава", "правова держава", "демократична держава" є зв'язок. Однак у науці та практиці українського державотворення як визначальній ознаці пріоритетність повинна надаватися саме соціальній державі" [2, с.16]. Додамо, що навіть за умов існування досконалої та гармонійної системи законодавства невирішеність існуючих соціальних проблем ставить під сумнів досягнення тієї чи іншої держави на шляху цивілізаційного розвитку.

Вирішення найактуальнішого сьогодні для України завдання – побудови соціальної держави – робить необхідним визначення найсуттєвіших ознак останньої. Зазначимо, що ідеологи соціальної держави Г. Ріттер, К. Хессе, А. Браун, Д. Ролс, Д. Янkelович, М. Годе розробляли теорії соціальної держави в контексті соціально-філософських та політологічних ідей підвищення статусу людини, "людського виміру" суспільства, демократії та гуманізму. Загальнофілософські принципи соціальної держави формують положення про людину як вищу мету та цінність суспільного буття, про суспільство як соціальний простір, що забезпечує її всебічний розвиток і самореалізацію [3, с.322]. Німецький науковець К. Хессе казав: "У соціальній правовій державі повинна бути "надана форма" дії державної влади, і якщо ця влада обмежена правом, то не залишиться ділянки необмеженого, не зв'язаного нічим, неоформленого піклування про добро-

бут, яке є більш ефективним засобом нелегітимного здійснення влади, ніж наказ та примус" [4, с.112].

Не зважаючи на той факт, що поняття "соціальна держава" як принцип конституційного ладу закріплене більше ніж в 10 Конституціях країн Європи, серед науковців існують розбіжності в питаннях визначення її змісту, притаманних їй принципів і виконуваних функцій. Проблема ускладнюється і тим, що на відміну від "правової" поняття "соціальна держава" не розглядалося радянською юридичною наукою навіть з позиції його критики.

Стосовно визначення поняття "соціальна держава" в сучасній науці спостерігається різноманітність поглядів та підходів, які свідчать про складність та багатогранність досліджуваної категорії. "Соціальна держава — держава, основне завдання якої полягає у здійсненні ефективної соціальної політики, тобто у реальному забезпеченні прав людини і громадянина, у створенні якісних і загальнодоступних систем освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, у підтримці неможливих верств населення", — зазначає С.Л. Лисенков [5, с.32]. П.К. Гончаров вважає, що "соціальна держава являє собою особливий тип високорозвинутої держави, в якій забезпечується високий рівень соціальної захищеності усіх громадян шляхом активної діяльності держави по регулюванню соціальної, економічної та інших сфер життєдіяльності суспільства, встановлення в ньому соціальної справедливості й солідарності. Соціальна держава знаменує високий рівень зближення цілей і гармонізації відносин державних інститутів та суспільства" [6, с.27]. О.З. Панкевич зазначає: "Соціальна держава — це держава, яка, маючи за економічну основу соціально орієнтоване ринкове господарство, створює всі можливі умови для реалізації економічних, соціальних і культурних прав людини, для самостійного забезпечення ініціативною та соціально відповідальною особою необхідного рівня матеріального добробуту собі та членам своєї сім'ї; гарантує кожному прожитковий мінімум задля гідного людини існування й сприяє зміцненню соціальної злагоди в суспільстві" [7, с.9]. Д.О. Єрмоленко пропонує розглядати соціальну державу як "засновану на принципах соціальної справедливості, рівності і свободи надкласову, правову державу з розвиненим громадянським суспільством, в якому всебічно гарантовані гідний людини прожитковий мінімум, соціальне забезпечення, загальний підйом добробуту та інші соціально-економічні права громадян, існує налагоджений, нескладний і досяжний механізм їх практичної реалізації і захисту" [8, с.82].

О.Ф. Скакун і М.К. Підберезький зазначають: "Соціальна правова держава — це сучасна політико-правова теорія, де слово "соціальна" має велике смислове навантаження: воно підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист суспільних та індустріальних інтересів тощо" [9, с.399-400]. В. Роїк висловлює свої міркування про те, що до базових функцій соціальної держави належить формування громадянського суспільства, тобто створення у суспільстві та господарстві безлічі суб'єктів як державних, так і недержавних (громадських). Це, на його думку, пов'язано з природою соціальної держави, базовими принципами якої є: пріоритет прав люди-

ни та її основних свобод, солідарність членів суспільства, оптимальна підтримка державою своїх громадян лише в певних рамках (субсидіарність) [10, с.9]. З точки зору М.В. Баглай та Б.Н. Габрічідзе принцип соціальної держави полягає в тому, що держава є і має бути виразником, представником суспільства, усього народу тобто як публічних, загальних інтересів, так і інтересів кожної людини та громадянина. Соціальною державою, як правило, вважається та держава, яка бере на себе обов'язок піклуватися про соціальну справедливість добробуту громадян, їх соціальну захищеність [11, с.119]. Як наголошує В.Ф. Погорілко, соціальна держава дбає і має дбати, насамперед, про соціально незахищених або найменш захищених осіб і про відповідні верстви населення (безробітних, непрацездатних тощо). Щодо більшості громадян то соціальна держава має створювати сприятливі умови для їх діяльності, виявлення їх професійних, ділових, творчих можливостей у власних інтересах держави та суспільства. Визначаючи основні засади з соціальних питань, затверджуючи загальнодержавні програми соціального розвитку та Державний бюджет і здійснюючи соціальну політику, держава в особі її відповідних органів має врахувати як загальні так і особливі, специфічні інтереси всіх громадян, всіх корінних народів і національних меншин. Найважливішою рисою соціальної держави є принципово нове ставлення до особи, її інтересів, визнання її пріоритетом серед соціальних цінностей [12, с.160].

Не зважаючи на певні відмінності в назвах та інших, існуючих у науці, визначеннях поняття соціальної держави, можна зробити висновки, що найсуттєвішими ознаками останньої є: 1) узгодженість інтересів більшості населення з інтересами соціальних сил, які мають політичну владу і керують соціальними процесами, здійснюють політику [13, с.45-46]; 2) реальне забезпечення гарантій реалізації економічних, соціальних і культурних прав громадян; 3) фактичне створення державою необхідних передумов для самостійного забезпечення працездатного людини гідного життя для себе та своєї сім'ї; 4) здійснення державних заходів щодо підтримки непрацездатних груп населення принаймні на рівні прожиткового мінімуму; 5) спрямованість державної політики на мінімізацію невинуватих соціально-економічних відмінностей між членами суспільства, на стримування надмірного майнового розшарування населення, на зміцнення соціальної злагоди та єдності народу.

Вказані ознаки соціальної держави дозволяють стверджувати, що сама сутність останньої як єдиного політичного і правового суб'єкта, наділеного всією повнотою владних повноважень, зобов'язана бути націленою на створення соціальної стабільності в суспільстві, на стійкість відношень соціальних спільнот, груп, держави та її громадян. Досягнення цього можливе лише за умови органічної взаємодії багатоманітних суб'єктів соціуму (державних інститутів, громадських об'єднань, соціальних і професійних груп та ін.), яка дозволяє їм вільно виражати свої інтереси і знаходити цивілізовані способи їх гармонізації та реалізації, тобто соціального партнерства.

Створення справедливої системи соціального порядку в інтересах українського народу не може бути лише справою держави. Світовий досвід свідчить, що подолати соціальні конфлікти самотужки не в змозі ані держава, ані

ринок, ані сім'я. Лише конструктивна взаємодія різноманітних суспільних сил в змозі забезпечити громадянам рівні можливості для достойного життя. Сутність соціального партнерства на сучасному етапі розвитку української державності полягає у взаємовигідній взаємодії державних інститутів, підприємницьких структур, а також професійних союзів та суспільних організацій, метою якої є подолання існуючих соціальних проблем та досягнення соціально значущих цілей. Соціальне партнерство – це не лише перерозподіл ресурсів для вирішення соціальних проблем, об'єктом загальної відповідальності виступають не лише самі соціальні проблеми, але й способи їх вирішення – громадські дії, що передбачають ініціативу народу в межах громадянського суспільства.

Виходячи з такої ознаки соціальної держави, як узгодженість інтересів більшості населення з інтересами соціальних сил, які мають політичну владу і керують соціальними процесами, здійснюють політику, механізм соціального партнерства має складатися з наступних елементів:

а) по відношенню до суспільства держава бере на себе усвідомлену відповідальність за соціальні гарантії та отримує за це легітимність та суспільну підтримку;

б) по відношенню до підприємців держава забезпечує гарантії права власності, сприяння вітчизняному виробникові, позитивний підприємницький клімат, отримуючи за це підтримку з боку національних підприємницьких структур та додержання підприємцями існуючих правових норм;

в) баланс між суспільством та підприємницькими колами будується за наступним принципом: соціально-відповідальна поведінка підприємців в обмін на суспільну підтримку їх інтересів, цілей та дій;

г) суспільство в особі громадських організацій, політичних партій, професійних спілок, окремих громадян має можливість визначати, чи відповідають дії держави та підприємницьких кіл його інтересам, і, у випадку значних розходжень за принципово важливими питаннями, володіє правомірними засобами впливу на державну або підприємницьку діяльність за певними напрямками.

Успіх соціального партнерства залежить від багатьох чинників, але найважливішим із них, на нашу думку, є саме існування інституту громадянського суспільства. Мова йде не лише про факт існування сукупності громадських об'єднань, професійних спілок, благодійних фондів, інших організацій, але й про відповідність їх реальної діяльності задекларованим в установчих документах цілям та зв'язок останніх із інтересами певних соціальних верств та груп. З погляду на це, еталонним може вважатися такий стан, коли кожен громадянин має можливість в межах тієї чи іншої громадської структури висловити свою думку та захистити свої інтереси з найважливіших соціальних питань. Реалізуючи свої права та свободи, громадяни одночасно приймають на себе і відповідальність, певні обов'язки з охорони своїх прав, у тому числі і соціальних. При цьому, щоб мати змогу здійснювати відповідні дії, громадяни мають бути поінформовані щодо найбільш важливих проблем, що зачіпають їхні інтереси. Відповідальність за формулювання цих проблем та створення можливості ознайомитися з ними для соціальних партнерів (держави та підприємницьких кіл) покладається здебільшого на громадські об'єднання. Приймаючи участь в їх

роботі, громадяни приймають відповідальність за власну поінформованість та поінформованість інших суб'єктів суспільних відносин, приймають обов'язок бути толерантними до інших точок зору. В цьому і полягає феномен ефективної громадської поведінки – рушійна сила соціального партнерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // ВВР України. –1996. –№ 30. –Ст.141.
2. Ганьба Б.П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 /Нац. ун-т внутр. справ. -Харків, 2001. -19 с.
3. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник /За заг. ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлач. –К.-Х.: ВМП "Рубікон", 1997. –400 с.
4. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. – М.: Юрид. лит., 1981. –368 с.
5. Лисенков С.І. Правознавство: Короткий словник юридичних термінів. –К.: Академія адвокатури України, 2004. –48 с.
6. Гончаров П.К. Социальное государство: сущность,

мировой опыт, российская модель // Социально-гуманитарные знания. –2000. -№ 2. -С.18-36.

7. Панкевич О.З. Соціальна держава: поняття та загальнотеоретична характеристика: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 /Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка. -Львів, 2003. –20 с.

8. Єрмоленко Д.О. Поняття та ознаки соціальної держави // Вісник Запорізького юрид. ін-ту. -2001. -№ 2. -С.76-82.

9. Скакун О.Ф., Подберезский Н.К. Теория права и государства. -Харьков, 1997. -496 с.

10. Ройк В. Социальное государство и гражданское общество // Человек и труд. -1996. -№ 11. -С.9-11.

11. Баглай М.В., Габричидзе Б.Н. Конституционное право Российской Федерации: Учебник. -М.: ИНФРА-М, 1996. -125 с.

12. Конституційне право України /За ред. В.Ф. Погорілка. –К.: Наук. думка, 1999. –735 с.

13. Селезнев Л.И. Политические системы современности: Сравнительный анализ. –СПб., 1995. –194 с.

Надійшла до редколегії 31.01.2005

ШОПИНА И.Н. СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК УСЛОВИЕ ПОСТРОЕНИЯ В УКРАИНЕ СОЦИАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА

Рассмотрены понятия и признаки социального государства, и их влияние на формирование механизма социального партнерства в Украине.

SHOPINA I.N. SOCIAL PARTNERSHIP AS THE CONDITION OF CONSTRUCTION IN UKRAINE THE SOCIAL STATE

Concepts and attributes of the social state and their influence on formation of the mechanism of social partnership in Ukraine are considered.

О.М. ЯРОШЕНКО

канд. юрид. наук, доц.

Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

УДК 340.114:349.2

ЩОДО ОСНОВНИХ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА

Визначені основні проблеми реалізації джерел трудового права та можливі шляхи їх подолання.

Правові норми існують для того, щоб цілеспрямовано впливати на волю і свідомість людей, даючи їм поштовх вести себе так, як того вимагає законодавство, регулювати суспільні відносини. Через поведінку учасників суспільних відносин досягаються ті результати, які має на меті домогтися законодавець, видаючи певні норми права. Прийняття нормативно-правового акту – це тільки попе-

редній етап правового регулювання. Головне ж полягає в тому, щоб на практиці здійснити ті заходи, які стали загальнообов'язковою нормою, але ще не втілилися в дійсність. Правова норма реально існує тільки тоді, коли вона виконується всіма суб'єктами права та скрізь.

Реалізація джерел права – це така поведінка суб'єктів права, в якій втілюються приписи правових норм, практи-